

iskolai jutalmul kapott könyv — Voltaire „Tancréd”-je — ébresztette fel benne. Ettől kezdve lelkes látogatója lett a színháznak s iskolai végeztével — 1841-ben színész lett. A színipályán néhány év alatt olyan előhaladást tanúsított, hogy már 1847 július 11—15 és 26-án vendégszerepelt a Nemzeti Színházban, még pedig Don Jose, Moór Ferenc és Shylock szerepében s e nehéz feladatokat — szép sikerrel oldotta meg. E sikeres vendégszerepek eredményeképpen 1851-ben a Nemzeti Színházhoz szerződötték, ahol mint szerződött tag 1851 április 6-án lépett fel először a „Rab” című népszínmű Poplavetz szerepében. Eleinte kisebb szerepekben játszottak s már ezekben is megmutatta rendkívüli tehetségét. Fánccy halála után azonban — 1854-ben, ő vette át annak szerepeit. Szerepkörét illetőleg felölelte az intrikum, a pedáns komikum egész területét s feljutott a tragikus jellemszerepek csúcspontjára. Az intrikumban azonban egyéniségénél fogva nem a Fánccy-féle sima és finom iskolához tartozott. Fánccy Lajos — a „született diplomata” — maga volt a megtestesült finomság és elegancia, ami Tóth József kemény és szikár egyéniségéből teljesen hiányzott. Benne inkább erő volt, mint finomság. Ő a durva, nyers intrikumra termett, amit előtte Fánccyval szemben a nagy Megyeri képviselt. Különböző egyéniségeiknél fogva — bár egyazon szerepkörben működtek — játék-stílusuk is merőben különbözött egymástól. Fánccy, ha intrikust játszott, maszkban és játékokban inkább rejtegetni igyekezett az alak gazemberes vonásait s inkább csak sejtíteni engedte azokat; ezzel szemben Tóth József gazemberei külső és belső megnyilvánulásban nyíltan magukon viselték a lelki bélyeget. A finom és előkelő Fánccy ezért ragyogtatta leginkább rendkívüli tehetségét a sima Biberachban s a képmutató Tartuffe-ban, míg a darabos Tóth, bár az említett két szerepet is játszotta, a Jágo-féle intrikus szerepekben tűnt ki leginkább. Humora és jellemző ereje révén sok genre-alakot is játszott s ezekben még általánosabb tettszést aratott. Egyik-másik intrikus szerepében találtak néha kifogásolni valót

(különösen némi vontatottságot beszédében), de mint genre-színész, szorosabban: mint pedáns komikus ellenállhatatlan hatású volt. Ilyenfajta szerepeiben kritikussai sem találtak kivetni valót. Ami Szigeti József volt a joviális humor terén, ugyanazt a színvonalat jelentette Tóth József a pedáns komikumban. Szegfű Tivadar (a „Mama”), Kardos (Régi pénz), John inas (Angolosan), a versfaragó (Aesopus) stb. stb. voltak e téren kiváló szerepei. Tóth József volt az első magyar színész, aki Angliába ment tanulmányútra, hogy Shakespeare-t eredetiben láthassa. E tanulmányútról, mely az 1856-ik esztendő végére s a következő év elejére esett, a „Magyar Sajtó” c. lap hasábjain számolt be hosszú cikksorozatban. Valószínűleg e tanulmányúton kapott kedvet a magyar színpadon akkor gazdátlanul álló „III-ik Rikárd” címszerepéhez, melyet 1859 okt. 24-én játszott először a Nemzeti Színházban. Ez a szerep jelentette magasra ívelő pályáján a zenithet. Ez és a többi nagy klasszikus szerep, Macbeth, XIV-ik Lajos, Wolsey bíboros, Cassius, Harpagon stb. stb., melyeket szintén kiváló ábrázoló erővel és rendkívüli hatással játszott. E nagyszabású jellemalakok ábrázolásához minden művészi eszköze megvolt. Mestere volt a színpadi beszédnek s a mimikának egyaránt. Arcjátékával némán is ki tudta fejezni mindazt, amit szerepe szerint szóval is el kellett mondania. Bírta a gúny, a pátosz s a humor hangjait; tudott félelmet, borzadályt kelteni, de tudott nevetetni is. Egy szóval nagy skálájú színész volt és nevét méltán emlegetik legnagyobbjaink között. Csak művészetének és családjának élt. 1846-ban nőül vette Kovácsy Máriát, akitől három fia s egy leánya született. Fiai közül az egyik községi jegyző, a másik református lelkész, a harmadik (Tóth Imre) színész, majd rendező s végül a Nemzeti Színház igazgatója lett. De nemcsak a családi életben, hanem a színi-iskolában is igyekezett, mint drámai tanár utódokat nevelni. Megpróbálkozott továbbá a drámaírással is, de nem sok szerencsével. Eredeti művei: „Az orgazda”, népszínmű, (Első előadása: 1852 aug. 14. Nemzeti